

Af Allan Holmgren

NARRATIV PRAKSIS: Magt, fortælling og bevidning

I denne artikel fortælles først om en henvendelse fra en ung kvinde på 16 år, der havde været i kontakt med ungdomspsykiatrien i seks år, og som har haft længere indlæggelser dér pga. tre selvmordsforsøg. Dernæst redegør artiklen for tre centrale grundbegreber i et socialt arbejde, der er inspireret af den narrative metafor: vi er fortællende dyr, men styret af kulturelle normer. Artiklen fortæller om en praksis, der kan udspringe af disse idéer i forhold til den oprindelige henvendelse.

DEN FØRSTE HENVENDELSE

I starten af januar 2017 fik jeg en e-mail fra en far, der skrev, at hans datter Hanne på 16 år netop var blevet udskrevet fra en ungdomspsykiatrisk afdeling efter sit tredje selvmordsforsøg på ca. tre år. Hun havde talt med forskellige sygeplejersker, psykologer, socialrådgivere, pædagoger, lærere og psykiatere siden hun var 11 år, men intet havde rigtig hjulpet på hendes "depression", som var den diagnose, hun var tildelt på den ungdomspsykiatriske afdeling.

INVITÉR FLERE MED TIL SAMTALEN

Det er vel almindelig anerkendt folkevisdom, at hvis det, man har prøvet hidtil, ikke har virket, er der næppe nogen grund til at gøre mere af det samme. Så det var ingen god idé at foreslå flere individuelle samtaler med Hanne, altså mere af det individualise-

rede eller individfokuserede behandlingstiltag. Jeg husker stadig de kloge ord fra den østrigsk-amerikanske filosof og strategiske psykoterapeut Paul Watzlawick, der i 1983 på et seminar på Københavns Universitet sagde: "Hvis man kører fast i en sag, så udvid systemet, få flere med."

DEN NARRATIVE FORSTÅELSE

Jeg arbejdede i en årrække (fra 1977 til 1982) pædagogisk og miljøterapeutisk med unge med svære psykiske lidelser. Først havde vi en virksomhedsteoretisk funderet psykologisk forståelse med en alt for naiv pædagogisk tro på, at en ændring af praksis automatisk skaber en ændret bevidsthed inspireret af Vygotsky og Leontjev. Da det langsomt gik op for mig, at dette ikke var tilstrækkeligt i arbejdet med alvorlige psykiske lidelser, vendte jeg mig mod den amerikanske psykiater Harry Stack Sullivans forståelse af psykiske lidelse og fik en

psykoanalytisk og gruppeanalytisk referenceramme for mit arbejde. Ved et tilfælde kom jeg i kontakt med og besøgte en førende amerikansk psykoanalytiker, Ed Shapiro, der var leder af en ungdomspsykiatrisk afdeling på McLean Hospital i Boston. Hvis man var patient på hans afdeling, skulle familien indvilge i ugentlig parterapi og familierapi og deltage i månedlige storfamiliegruppeseancer, og på afdelingen var der både individuelle samtaler og gruppeterapi. Den model overførte jeg til Snekkersten-Kollektivet fra 1982. Det fungerede usædvanlig godt at inddrage familierne, men gruppeterapien med de unge var næppe hjælpsom. Jeg var gevaldigt i tvivl om hele grundlaget for behandlingsarbejdet. Men da jeg mødte Gianfranco Cecchin og Paul Watzlawick i 1983 så jeg ”lyset” med en systemisk og kommunikationsteoretisk terapeutisk forståelse, der ensidigt fokuserer på de relationelle spil i familien. Der var imidlertid hverken begreber for magt eller subjektivitet i den systemisk-terapeutiske forståelse.

I 1987 introducerede den canadiske psykiater Karl Tømm mig til den australske socialrådgiver Michael White fra Adelaide, Australien, og narrativ terapi. Michael White udtalte, at narrativ terapi var et svar på moderne magt. Moderne magt er de normer, som kulturen sætter op, og som vi ubevidst rekrutteres til at følge og vi holder øje med os selv, og om vi nu lever op til disse normer – som vores egen politimand. Michael White talte om ”self-policing” og han interesserede sig endvidere for de menneskelige intentioner, altså for menneskers subjektive oplevelse af verden og for deres indre liv.

Menneskers forståelse af deres eget liv viser sig i de fortællinger og i den forståelse, de har af deres eget liv. Narrativ praksis forsøger at hjælpe mennesker til en fortælling om mange af de oversete ”positive” aspekter af deres liv, som de selv har overset i deres ”negative identitetskonklusioner” om sig selv. Alle mennesker kan noget i livet, har færdigheder, og alle mennesker tillægger noget i livet værdi. Derfor interesserer narrativt socialt arbejde sig for det, mennesker kan og som de tillægger værdi – for deres erfaringer med det gode i livet på trods af en krank skæbne. Narrativt socialt arbejde anvender bl.a. disse centrale spørgsmål til at styrke selvfortællingen hos de mennesker, man samarbejder med:

1. Hvorfor er du her endnu?
2. Hvad har holdt dig i live?
3. Har du en fornemmelse af, hvad der mon er vigtigt for dig?

4. Hvad er historien om dig og det, der er vigtigt for dig?
5. Hvem har introduceret dig til det, der er vigtigt for dig? Eller:
6. Hvor er du blevet introduceret til det, der er vigtigt for dig?
7. Hvem eller hvad har engang betydet noget for dig i dit liv?

Pædagogisk, socialt og terapeutisk arbejde der udspringer af en narrativ forståelse, er baseret på tre grundbegreber:

DET FØRSTE GRUNDBEGREB:

• MAGT

Det væsentligste aspekt i narrativ praksis drejer sig om *magt*. Både den reelle synlige og åbenbare magt, som pædagogen, læreren, socialrådgiveren, sygeplejersken, psykologen og psykiateren har, qua *hvad* hun er og ikke qua *hvem* hun er. Dette *hvad* defineres nemlig gennem de sociale, kulturelle og normative processer, der bag om ryggen på os umærkeligt definerer vores forståelse af denne persons autoritet og legitimitet. Lad mig give et lille eksempel. Da jeg var barn i 60’erne, havde skolelæreren som figur, som et *hvad*, stor autoritet og legitimitet. Den diskursive norm, *måden* man taler om skolelærere på, der tildeler læreren autoritet, har ændret sig de seneste 40-50 år således, at skolelærere nu nærmest kæmper for at blive respekteret og taget alvorligt.

Lægen og psykologen befinder sig stadig som figurer relativt højt i det formelle magthierarki. De har autoriteten til at tildele ”diagnoser” eller rettere *identitetsmarkører* som f.eks. ADHD, Aspergers, Borderline, Angst, Bipolar osv., der kan åbne eller lukke for de behandlingsmuligheder eller hjælpeforanstaltninger en kommunal sagsbehandler vil bevilge. Den medicinske diskurs har stadig så meget magt, at man tror, at psykiatere ved, hvad de taler om, når de tildeler diagnoser. Det gør de ikke. De udøver magt.

Magtforståelsen i narrativ praksis er først og fremmest funderet på Michel Foucaults arbejder om magt og især på hans forståelse af moderne magt. Hvor traditionel magt er synlig, har et centrum og kan identificeres – i klassisk forstand er det kongen, kirken, militæret, politiet, læreren, pædagogen, sygeplejersken, psykologen, lægen osv. – har der ifølge Foucault de sidste tre-fire hundrede år udviklet sig en anden magtform, som ikke er synlig, som

ikke har noget centrum, som ikke retter sig mod masserne, og som de derfor ikke kan samle sig og gå imod. Foucault kalder denne magt for *moderne magt*: Det er alle de normer, vi umærkeligt lærer at rette ind efter, og som disciplinerer os til at opføre os på bestemte måder. Foucault taler her om *self-policing*, som det hedder på engelsk. På dansk ville det vel hedde selvovervågning.

Diagnoser

I dette perspektiv (poststrukturalistisk) har tildeling af en diagnose intet med behandling eller socialt arbejde at gøre. Det er tværtimod en genvej til kronificering. Det er en asocial handling at tildele diagnoser, fordi diagnosen individualiserer personen fra andre personer og gør personen u-normal, uden for normen. Det stempler et menneske som et *hvad*, men fortæller intet om, *hvem* dette menneske er. Hvis man skal være meget positiv og imødekomende over for den magtudøvelse, der ligger i at tildele diagnoser, vil tilhængere af denne praksis kunne hævde, at man identificerer den lidelse, som dette menneske lider af. Modargumentet er, at diagnosen stadig ikke fortæller, *hvem* dette menneske er, og hvad der konstituerer det som menneske, men tildelel personen en tvivlsom identitet med fokus på dette *hvad*, der fjerner fokus fra *hvem* der er tale om, og derfor fastholder personen i en identitet væk fra dennes egne værdier og erfaringer med det gode i livet. Diagnosen opregner og optæller symptomer, der gennem krydser i et skema skaber grundlaget for en konklusion, der i al fald i psykiatrien fører til tildeling af medicin eller en bestemt form for kognitiv terapi, der i sin grundform er belærende og dermed magtudøvende over for personer ramt af en lidelse, ramt af at være ”ude af sig selv”.

Om magt og selvdisciplinering

Vi lærer gennem den velkendte sociale institution, familien, hvad det vil sige at være menneske, og denne disciplinering fortsætter gennem skolen og andre uddannelsesinstitutioner. Her foregår dannelsen, formningen eller produktionen af den sociale identitet gennem de diskurser og praksisser, vi engageres i og lærer at mestre for at undgå social eksklusion.

Den sociale eksklusionsangst er en effektiv krabask. Det er derfor afgørende vigtigt, at man som psykolog, læge, pædagog, socialrådgiver, sygeplejerske, præst, lærer osv. hele tiden er opmærksom både

på sin reelle magt ud fra, *hvad* man er, og på den normative magt man møder i de mikrosociale processer, hvori man interagerer med andre. Den etiske bevidsthed, der således kræves i identitetsskabende arbejde, kræver derfor en opmærksomhed på, *hvem* man er. Magten er ikke et negativt felt, sagde Foucault, man kan aldrig undgå magt. Magten er hverken negativ eller positiv – den er produktiv. Eller som den legendariske teolog og filosof fra Århus Løgstrup udtrykte det i bogen *Den etiske fordring*: ”Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre, uden at han holder noget af dets liv i sin hånd.”

Tilbage til Hannes historie. Jeg bad den far, Hans, der kontaktede mig januar 2016, om at komme til en familiesamtale ikke bare med sin datter Hanne, der netop var udskrevet fra ungdomspsykiatrisk afdeling, men også sammen med sin ekskone Lise, deres anden datter Sofie på 12, sin nye kæreste og samlever Sonja, hendes to børn Ebbe på 20 og Astrid på 23 samt Hannes kæreste Sofus på 17. Hannes mor havde ikke fået en ny kæreste. Jeg afsætter altid to timer til en samtale i mit sociale samtalearbejde. Det er min erfaring gennem mere end fyre års samtalepraksis, at man ikke kan gennemføre en samtale om centrale livstemaer på en enkelt time. Det skulle også vise sig, at samtalen tog 2½ time.

Jeg indledte samtalen med at sige, at man kun måtte tale én af gangen, men at alle fik papir og blyant, hvis de kom i tanker om noget vigtigt, de ville sige. Jeg sagde også, at vi alle var her for at få en bedre forståelse af kompleksiteten i de problemstillinger, der måtte være, siden de nu var kommet langvejs fra. Og jeg sagde, at jeg ind i mellem ville spørge dem, der lyttede om, hvad der rører deres hjerte i det, de måtte høre. Vi var ikke samlet for at finde en sandhed, men for at høre de forskellige perspektiver, oplevelser og fortællinger, der måtte være om det, der var sket. Vi var også samlet for at tale om det, der er vigtigt i livet for hver enkelt til stede.

Jeg starter altid den første samtale med at præsentere mig selv som menneske – ikke som professionel. Jeg præsenterer altså *hvem* jeg er, og jeg beder de øvrige tilstedeværende gøre det samme efter, at jeg har præsenteret mig, så alle får en fornemmelse af, hvem der er i lokalet.

Denne procedure handler om at nivellere den magt, der måtte være i rummet – både den reelle formelle magt og den normative magt, der måtte vise

sig i de kulturelle forventninger til stede hos deltagerne i samtalen, hvad det vil sige at komme til samtale. Det tager tid at fortælle noget om sig selv som menneske, men jeg er overbevist om, at det skaber en samhørighed, en form for fællesskab fra starten. Jeg nævnte lidt om min opvækst, min egen skilsmisse, lidt om mine fire børn og min passion for musik og tennis. Dernæst præsenterede Ebbe, Astrid og Sonja sig i den rækkefølge, som de sad i til venstre for mig. Så blev det Hans' tur og derefter Hanne.

Hun indledte med at fortælle, at hun faktisk var glad i dag, fordi hun var kommet med i en ny gruppe på den efterskole, hun havde gået i et halvt års tid. Jeg spurgte bl.a. hvorfor hun gik på efterskole, og hun fortalte, at hun ikke rigtigt havde trivedes på sin folkeskole siden 6.klasse. Hun var blevet mobbet. Jeg fandt også ud af, at hun havde en værelseskammerat, en *roomie*, som hun var glad for, og at hun var kommet på et nyt hold i idræt, som hun havde spist sammen med aftenen før.

Formålet med denne indledende undersøgelse var at etablere et fundament for Hannes selvformelse og identitet, nemlig hendes værdier: Først og fremmest fællesskab, sagde hun, med alt hvad det indebærer.

Med et narrativt udgangspunkt med fokus på magt er man interesseret i, hvad der har fået magt over personen over tid. Derfor er spørgsmålet og *fortællingen* om, hvad der er sket i et menneskes liv, så afgørende og vigtigt. Jeg nævnte til Hanne, at der vist også havde været en skilsmisse for ca. seks år siden, og at det vist ikke kun var mobningen i skolen, der havde gået hende på. Så sagde hun de magiske ord: "Ja, det var der, det hele startede." Hun fortalte nu, at ingen rigtig havde spurgt til skilsmis-sen og dens effekter på hende, men at alle havde sagt til hende, at hun bare måtte se at komme sig over den. Hun fortalte endvidere, at hun havde følt et kæmpe ansvar for sin mor og sin lillesøster. I dette udsagn viser det sig, at *ansvarlighed* også er en (nok nærmest selvfølgelig) værdi for hende. Jeg spurgte hende om, der havde været steder, hvor hun kunne have helle og holde fri fra ansvarligheden og den ked-af-det-hed, hun nævnte, at hun også havde følt. "Nej, det var der ikke," sagde hun.

Jeg blev ved med at spørge, om der mon ikke havde været nogle steder, hvor hun følte, at man havde været på hendes side, f.eks. en farmor eller en mormor, eller måske en moster, en lærer eller en ve-

nindes mor. "Jo," sagde hun efter at have tænkt sig lidt om: "Jo, min momsemor, hun forstod mig." Og hun lyste op. Jeg bad hende beskrive sin mormor og hvordan det var at være hjemme hos hende: hvad man fik at spise dér, hvilken duft og stemning der var, og hvordan hun følte i forhold til sig selv som menneske og pige, og hvad hun følte hun kunne og havde ret til dér.

Formålet med en sådan undersøgelse er at skabe en fornemmelse af livfuldhed og håb, og af at hendes liv ikke kun havde været præget af ked-af-det-hed, tristhed og håbløshed. Der havde været undtagelser. Det er min erfaring, at mennesker altid finder steder, mennesker eller dyr, der kan trøste dem. Jeg leder altså sammen med personen, jeg taler med, efter de positive erfaringer med livet uden problemer. Det er min erfaring, at der altid er steder, mennesker har et helle fra problemet.

Hanne kom igennem denne samtale i tanker om, hvad hun havde lært hos sin mormor i forhold til, hvad livet handler om. Hun fik dermed et bedre sted at stå i sit liv med sol, varme, fællesskab, forståelse, trøst og opbakning end i problemernes landskab med opbrud, sorg, forvirring, skam, svie og smerte.

Hanne blev igennem spørgsmålene hjulpet til at finde ud af *hvem* hun er (en pige hvis grundværdier er fællesskab, forståelse, nærhed, trøst og opbakning), og ikke *hvad* hun er (deprimeret, selvskaarrende, afhængig, suicidal og problemfyldt). Derigennem fik hun fat i erfaringer, der var andet end problemfyldte, håbløse og fortvivlende.

DET ANDET GRUNDBEGREB:

• FORTÆLLINGER

Det andet grundbegreb, som ligger til grund for narrativ praksis, er *fortællingen* eller narrativet, som det hedder med et begreb lånt fra litteraturteori. Et narrativ er en fortælling om en hovedperson, der møder problemer på sin vej, men som overvinder disse problemer gennem sin snilde, styrke og livskraft.

Narrativ samtalepraksis handler derfor med fortællingen som grundfigur om at tale med mennesker på en måde, så de får adgang til deres erfaringer med deres færdigheder, deres kunnen og det, der er vigtigt for dem i deres liv. Formålet er at hjælpe mennesker med at få mulighed for at fortælle flere forskellige historier om deres liv, så de ikke kun har negative historier at fortælle om hvem de er. Jo mere man kun taler med mennesker om deres problemer, jo mere risikerer man, at kronificere deres fortælling

om sig selv, så de træder i livet som i kviksand og synker længere og længere ned i deres problemer.

Man skal sørge for, at mennesker fortæller om deres problemer og om *effekten* af disse problemer på en måde, så de får refleksiv distance til disse problemer. Det narrative slogan lyder: Problemet er problemet og personen er personen. Man kan nemlig ikke tale *om et problem* samtidig med, at man er *i dette problem*. Man skal ud af problemets diskurs for at kunne tale om det. Her hjælper den såkaldte eksternaliserende tilgang til at tale om problemer gevaldigt. Det er som sådan ikke en ny metode eller tankegang. F.eks. starter det berømte gamle græske helte-epos Illiaden eksternaliserende:

”Vreden, gudinde besyng, som greb peleiden Achilleus.”

Vrede er altså noget, som kan gribe et menneske. Vrede, desperation, skam, sorgfuldhed osv. er mentale fænomener og effekter af noget, der er sket i et menneskes liv. Vrede og andre stærke følelser kan gribe ind i et menneskes liv. Vrede og andre stærke følelser er *effekter* af noget, der er sket. De er ikke selvstændige størrelser. De har en historie i et menneskes liv, og det narrative sociale arbejde hjælper mennesker med at få en sammenhængende historie om det, der er sket i et menneskes liv relateret til den sociale og uretfærdige kontekst, dette menneskes liv har være en del af. Alle mennesker har nødvendigvis brug for en organiserende og strukturerende fortælling, som erfaringerne kan ordnes i. Ellers hvirvles man rundt i et emotionelt kaos.

”At opgradere menneskers erfaringer er måske noget af det allervigtigste vi kan gøre som socialarbejdere”, skriver norsk kriminologisk nestor Nils Christie i sin fine lille bog *Små ord om store spørgsmål* (s. 56). ”Dette sker når mennesker fortæller om deres erfaringer”. Et andet sted skriver han, ”at man bliver lille af ikke at blive hørt” (s. 89). Man får liv gennem at blive lyttet til. Det fornemste i narrativ praksis er derfor at sørge for, at menneskers fortællinger bliver hørt. Og bevidnet. Bevidning er derfor det tredje grundbegreb i narrativ praksis.

DET TREDIE GRUNDBEGREB:

- **BEVIDNING**

Historien om bevidning er lidt af en solstråle. Den går tilbage til 1970’erne, da en amerikansk antropolog, Barbara Myerhoff, begyndte at studere, hvordan en gruppe meget gamle jøder organiserede sig og opretholdt deres identitet og stolthed i et ellers frag-

menteret bysamfund i Los Angeles, Venice Beach. Hun så, hvordan de mødtes flere gange om ugen i en stor sal, hvori de kunne male, tegne, fortælle historier, købe et billigt måltid, fastholde de jødiske ritualer og fortælle historier fra gamle dage. De genfortalte historierne om deres erfaringer med at være kommet fra Østeuropa omkring århundredeskiftet, have arbejdet hårdt på USA’s østkyst, have mange slægtninge, der var døde i holocaust og have overlevet mange af deres børn og ægtefæller. Gennem fortællinger og gennem genfortælling af fortællinger bevarede de deres identitet (det der ofte sker i danske hjem, når vi mødes til højtidene). Barbara Myerhoff kaldte denne praksis *definerende ceremonier*. At bevidne består således i at definere identitet. Man er vidne til hinandens fortællinger – og kan genkende sig selv i dem. Den respons, vi giver andre, er således medskaber af deres identitet. Når noget er identisk med noget andet, betyder det, at det andet er ”det samme” som eller nært beslægtet med det første. Identitet handler derfor om at blive genkendt på sine egne præmisser, om at blive bekræftet og om at blive forstået ind til benet. Bekræftelse er således grundkategorien i bevidning og måske i livet overhovedet, i al fald hvis man skal følge filosofen Nietzsche, der sagde, at forudsætningen for alt liv er affirmation, der er et fint filosofisk udtryk for bekræftelse

Ens oplevelser skal således kunne genkendes og derigennem bekræftes af andre for at man kan føle sig som et ”rigtigt” menneske og ikke føle sig ”forkert”. Det sker ikke bare ved, at man som pædagog siger: ”Det kan jeg godt forstå,” men ved, at man enten selv fortæller om tilsvarende erfaringer eller har et publikum til hovedpersonens fortælling, der kan fortælle om egne tilsvarende eller lignende konkrete erfaringer. Som hovedperson, med en problemfyldt fortælling som dominerende identitetskuffert, opdager man således, at hvor man før følte sig tung, nedtrykt, forkert og alene med sin tragiske fortælling og sine erfaringer, er man nu ikke længere alene om at opleve de svære eller foretrukne ting, men en del af en slags mentalt fællesskab med andre. Når konkrete personer i dette ”publikum” endda kan lade sig inspirere eller bliver bragt videre i deres eget liv ved at have lyttet til hovedpersonens fortælling og besøgt sine egne tilsvarende erfaringer, er der opnået dette, at flere er blevet beriget. Hovedpersonens fortælling får betydning i andres, i publikums liv. Uden bekræftende responser fra

andre bliver det utrolig svært at opretholde sit eget pulserende indre liv. Der er selvfølgelig beretninger om koncentrationslejrfanger, der formåede at opretholde værdigheden og troen på sig selv og på noget større i Hitlers koncentrationslejre, men at være en del af et fangefællesskab og at have vidner og at være vidne til andres tilsvarende lidelser, skal man ikke underkende – interesserede kan læse mere i Primo Levis rystende beretninger om livet i koncentrationslejrene i forhold til disse problemstillinger.

I samarbejdet med børn, unge og deres familier er bekræftende responser, bevidning, måske endnu mere afgørende i forhold til identitetsskabelsen end i arbejdet med voksne, hvor visse historier kan være nærmest stivnet til sandheder og have en stærk magt over personen. Jo mere traumatiserende en begivenhed har været, jo mere voldsom, netop fyldt med vold og overgreb, jo mere kan personen være kommet væk fra sine egne foretrukne erfaringer og værdier, og jo sværere kan det være for en alternativ historie at få fodfæste.

Bevidning i Hannes familie

I samtalen med Hanne og hendes familie og kæreste bad jeg efter knap et par timer ”publikum”, det vil sige familien og kæresten, om at skrive et brev fra hjertet til Hanne i forhold til, hvad der havde gjort indtryk på dem at høre, og som de var glade for at have været vidne til. Jeg bad Hanne skrive et brev til sin mormor om, hvad hun betød for hende. Der var ca. 20 minutters pause til at skrive et sådant brev. Derefter samledes vi igen. Jeg bad først Hanne læse sit brev højt og derefter læste hver enkelt af de øvrige i familien deres brev til Hanne højt. Kun Hannes kæreste Sofus græd som pisket, da han læste sit brev højt. Måske var han den eneste i rummet, der kunne udtrykke den sorg, som alle måtte have følt på baggrund af de tragiske hændelser, der havde været i Hannes liv. Alle andre virkede mere eller mindre hæmmede i at give udtryk for deres egentlige sorgfyldte følelser og skrev ikke rigtigt noget om sig selv. Ebbe, den tilkomne halvbror på 20 år, udtrykte dog stor taknemmelighed over at måtte have deltaget i samtalen i sit brev til Hanne og var synligt berørt, da han læste sit brev højt. Det gav mig en fornemmelse af, at det ikke var særlig tilladt at give udtryk for sine sorgfyldte følelser i denne familie.

Min psykologpraktikant deltog i samtalen og hun havde i løbet af samtalen skrevet centrale ord og sætninger ned, som var blevet sagt i løbet af samta-

len. Jeg kalder denne praksis poetisering. Man kalder det episke, det fortællende, poetisk. Denne dokumenterende praksis opleves af nogle som vældig stærk og hjælpsom. Da samtalen var ved at være forbi, læste hun højt, hvad hun havde skrevet, som var det et digt. Min praktikant læste bl.a. dette op, som Hanne havde sagt:

*Det betyder meget for mig, stemningen i et rum.
Jeg har brug for at der er rart at være.
I folkeskolen var der ikke rart at være,
der var piger som holdt mig uden for.
Jeg var en del af gruppen,
men alligevel var jeg ikke en del af det.
Jeg har brug for et fællesskab eller et sted at
være.
Jeg tror at jeg er god til at skabe en god stemning.
Jeg har brug for at vide at jeg er god nok til
noget.*

Der bliver som regel en andægtig stemning, når poetiseringen læses højt med en vis patos i slutningen af en samtale. Alle, der har sagt noget, er blevet hørt. Man kan genkende sine egne ord og bliver som oftest overrasket over, hvor klogt eller i orden, de lyder. Måske giver det mennesker mere magt over sit eget liv ved at lytte til og genkende sin egen fortælling.

Men Hanne fik også et bevidningsbrev fra min praktikant. Hun skrev dette brev til Hanne:

Kære Hanne.
Jeg sad med som vidne da du, din familie og din kæreste var til samtale ved Allan. Noget af det jeg særligt hæftede mig ved, du sagde var: ”*Det betyder meget for mig, stemningen i et rum. Jeg har brug for at der er rart at være. I folkeskolen var der ikke rart at være, der var piger som holdt mig uden for. Jeg var en del af gruppen, men alligevel var jeg ikke en del af det. Jeg har brug for et fællesskab eller et sted at være. Jeg tror at jeg er god til at skabe en god stemning*”.
Den metafor jeg forbinder med noget af det, jeg hæftede mig ved, er en solsikke på en mark. Solsikken følger solen. Det vil sige, at når solen bevæger sig i løbet af dagen, så løfter solsikken stille og roligt sit store hoved med og følger solen fra den ene til den anden ende.

Denne her soljagt som solsikken er på, skulle faktisk styrke solsikkens vækst. Jeg ser for mig at du, Hanne, er solsikken og solen er stemningen. Du er hele tiden opmærksom på stemningen, du ved hele tiden, hvordan den er, og hvordan den er, ligesom solsikken hele tiden følger solen. Derfor er du også god til selv at skabe god stemning, fordi du hele tiden kan mærke stemningen. Og ligesom solsikkens vækst bliver styrket af soljagten, så virker det til, at dét, at du kan mærke stemningen, også skaber vækst i dig. Du ved, hvor der er rart at være, og hvor der ikke er rart at være, derfor søger du hen imod, hvor der er rart at være og hjælper til, så steder er rare at være.

Noget af det, jeg fornemmer, du kan, er at skabe en god stemning. Du sagde selv, at du troede, du var god til det. Jeg synes, det var meget tydeligt at mærke. Du var god til at gøre dem omkring dig rolige. Du beroligede din kæreste, da han blev meget berørt. Og du fortalte din bonusmor, at hun var en god bonusmor, selvom hun syntes, det kunne være svært engang i mellem. Jeg lagde også mærke til den måde, du er storesøster på, overfor din lille søster. Hvor er hun heldig at have dig. I smilede og fniste, og det virkede til, at du var med til at gøre det nemmere for hende at være der. Det lader til, at du kan være meget nærværende, når du er sammen med mennesker. Jeg fornemmer, at når du er i et rum, gør du det rart for folk at være der, og det må være en gave for alle omkring dig.

Når jeg skriver til dig, kommer jeg til at tænke på noget i mit eget liv. Jeg kender nemlig godt det med at blive holdt udenfor og især det med at være en del af en gruppe uden rigtig at være en del af gruppen. Da jeg gik i folkeskole, var vi tre piger, som var meget sammen. Men de andre to var bedste veninder, og jeg var tredje hjul. Det blev jeg ofte meget ked af og såret over. Jeg følte mig altid udenfor, og derfor følte jeg mig også rigtig forkert og ensom. Men ligesom dig startede jeg også på efterskole og her mødte jeg ”min roomie”. Jeg kom til at bo på værelse med en som hedder Tilde, og hun har været min bedste veninde lige siden. Jeg kan huske, at første aften snakkede vi hele nat-

ten, vi fortalte hinanden alle vores hemmeligheder. Tilde var med til at jeg følte mig rigtig og bekræftede mig i, at jeg faktisk var rigtig sej og havde en masse at byde på. Jeg har ikke nogen søster, men det føler jeg faktisk at jeg har fået, efter jeg lærte Tilde at kende.

Det, jeg er blevet inspireret til at gøre og til at holde tættere på mit hjerte og være mere opmærksom på efter at have lyttet til jer, er at fornemme stemningen i et rum. Jeg tror at stemningen er rigtig vigtig, og jeg vil gerne være med til at gøre stemningen bedre. Det vil jeg øve mig i. Måske vil jeg tænke ”*Hvordan mon Hanne ville gøre her*”? Og så vil jeg huske at holde Tilde endnu tættere på mit hjerte, der er hun for at blive.

Det, jeg bliver opmærksom på, som er vigtigt for mig, er, at hvis folk ikke kan lide mig, bare fordi jeg er mig, så er det ikke mig, der er noget i vejen med. Det er synd for dem, de er sikkert selv bange for at blive holdt udenfor og føle sig forkerte. De ved ikke bedre, men det gør jeg, heldigvis.

Kærlig hilsen T.
Praktikant hos Allan

Efter et par uger sendte Hanne dette svar:

Kære T.
Først og fremmest vil jeg gerne sige tak for dit utrolig varme og kærlige brev. Det er simpelt hen så smukt, og fuld af ting som jeg kan relatere til, men som jeg aldrig har fået sat ord på. Dette er helt bestemt også et kæmpe selvtillidsboost. Knuden i min mave forsvinder, og jeg føler mig som noget af det smukkeste. Jeg har ofte læst dit brev, hvis jeg har haft en dårlig dag eller været lidt ked af det. For mig er det meget smukt og anderledes, at andres mening, i dette tilfælde din T., kan betyde så meget. Jeg hæfter mig oftest ved de negative ting, jeg tror, at fremmede tænker om mig, eller om måden de kigger på mig på. Jeg har aldrig lagt mærke til det smukke, jeg får at vide. Jeg tror og føler, at hvis en person, jeg lige har mødt, kan se det smukke i mig, så må det passe. På samme måde kunne jeg mærke dig,

da jeg trådte ind i rummet. Jeg kunne mærke, du var varm og fuld af glæde. Du har siden været en form for inspirationskilde for mig. Jeg tror, at du er sådan en, mange ser lidt op til. Brevet fra dig, T., får mig til at føle, at jeg er som mange andre – på den gode måde. At vi alle oplever at blive holdt udenfor. Men heldigvis styrker det os på mange andre områder. Jeg har hvert fald fået nogle sejre og egenskaber, som jeg ikke havde fået, hvis livet altid var nemt. Jeg har, ligesom dig, også brugt meget tid på at fokusere på de mange mennesker, der kan lide mig præcis, som jeg er. Og pyt med resten – de ved ikke bedre.

Endnu en gang så tusind tak for dit brev T., og tak for din ærlighed. Du har hjulpet mig et godt stykke af vejen, og der er ikke ret langt tilbage. Jeg vil også gerne sige tak på min families vegne. Vi er alle meget taknemlige for at have mødt Allan og dig.

Kærlig hilsen Hanne

ADSKILLELSES- OG PRÆSTATIONSSAMFUNDET

I narrativt socialt arbejde fokuserer man på sin magtrelation til den eller de borgere, man skal betjene. Man skal forsøge at gøre sig værdig til den begivenhed, det er at være sammen med pågældende borger. Man skal kunne tale borgerens sprog og altid forholde sig opbyggende, nysgerrigt og forstående. Måske kunne vi tale om *nærhedsarbejde* og dermed gøre det til et spørgsmål om, hvordan vi kommer tættere på de mennesker, vi samarbejder med og lytte til deres intentioner med livet og til, hvad livet handler om for dem. Det kunne måske være god medicin mod det adskillelsessamfund, som Nils Christie mener er en af de største farer i vores samfund. Nogle kan ordene alt for godt, som han skriver, og her tænker han vel på alle de veluddannede professionelle, der har lært en magtfuld diskurs om ”de andre”, om borgerne og om, hvad der er godt at gøre *ved* dem – og ikke *med* dem. Og så er der borgerne, der ikke rigtigt kender de fine dyre ord og alle diagnoserne.

Børn og unge, der vokser op med svigt, misbrug og overgreb, kan ikke koncentrere sig om leg eller læring; de kan pludselig befinde sig på en psykiatrisk afdeling, en institution, et opholdssted eller en familiepleje. Her risikerer de at blive udsat for de professionelles blik og sprog og moralske vurderinger, der kan medvirke til skyld og skam. Man må forstå, at aggression er et værn mod at føle sorgen over længslen efter den kærlighed, man ikke har fået. Og at skam er følelsen, man får, når man ser sig selv gennem andres øjne.

Sagt lidt hurtigt, men dog ikke forkert, kan angst forstås som skammens sygdom. Når man ser sig selv gennem de andres blik, skammer man sig og så bliver man lammet af angst. Depression kan forstås som skyldens sygdom. Her ser man sig selv gennem normernes øjne; man ser sig i forhold til noget man burde have kunnet klare. Normerne er blevet til ”burder”, man ”burde” have kunnet klare. Depression er altså forbundet med fiaskofølelser, der også handler om ensomhed

Der er ikke kun tale om, at vi lever i et adskillelsessamfund, men om at vi også lever i et præstationsamfund, hvor kravet om fine karakterer og om i det hele taget at fremstå perfekt og som den bedste efterlader mange mennesker med en følelse af ikke at slå til. Så skammer man sig og bliver ramt af angst, eller føler sig som en fiasko og bliver ramt af depression. Vores samfund er blevet instrumentaliseret, skriver Svend Brinkmann. Alt, hvad vi lærer og laver, er blevet gjort til instrumenter, til midler for at opnå noget andet. Hvis man ikke kan følge med i det stigende opskruede tempo i skolen, i samfundslivet og på de (a)sociale medier i det hele taget, ja, så må Fanden tage de sidste, som man siger. Som jeg læste i en avis for nylig: ”Hvis man vil have det skidt med sig selv, skal man gå på Instagram, og hvis man vil have det skidt med verden, skal man gå på Twitter.”

Vores samfund er i stigende grad blevet ”afdemokratiseret” pga., hvad jeg kalder et totalitært administrativt regime, der styres af usynlige patriarker, styrelser og forvaltninger, hvor man blot skal følge

de forskellige administrative procedurer dikteret fra centralt hold. I en bog, jeg har udgivet for nylig (*Ud af kampen – anti-patriarkalsk ledelse*, DISPUKs Forlag), kalder jeg denne samfundsform patriarkalsk – det er eksperter for bordenden, der ved bedst og som trækker denne viden ned over hovedet på andre.

ANTI-PATRIARKALSKE OPRØR

Der er derfor brug for mange anti-patriarkalske oprør, hvor både borgere og pædagoger, psykologer, sygeplejersker, socialrådgivere, psykiatere går sammen og tager magten over eget liv og egen praksis tilbage. Der er brug for en ”hverdagsrevolutionær praksis”, hvor man først og fremmest giver sig tid til at samle alle involverede, lytte til de fortællinger om deres erfaringer, der er centrale og konstituerende for deres identitet, så disse fortællinger kan blive bevidnet. Derigennem kan borgerne i stigende grad få magt over deres eget liv, når de får magt over deres egen fortælling og deres egne intentioner.

Man er tilsyneladende ikke længere noget i sig selv, man har ikke længere en selvstændig værdi som menneske; livet afhænger ikke længere af, *hvem* man er – søn af, datter af, ven med, nabo til, far og mor til osv. – men nu mere og mere af, *hvad* man er, *hvad* man har præsteret og opnået. Dette er simpelthen destruktivt for identitetsdannelsen. Jeg kan kun gentage Nils Christies væsentlige pointe: ”Man bliver lille af ikke at blive hørt.”

LITTERATUR:

- Christie, Nils: *Små ord om store spørgsmål*. København: Forlaget Mindspace.
- Holmgren, Anette (2010): *Fra terapi til pædagogik*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Holmgren, Anette & Holmgren, Allan (2017): *Kollegial sparring og supervision – STAFET-modellen*. Snekkersten: DISPUKs Forlag.
- White, Michael (2008): *Kort over narrative landskaber*. København: Hans Reitzels Forlag.

KONTAKT: holmgren@dispuk.dk

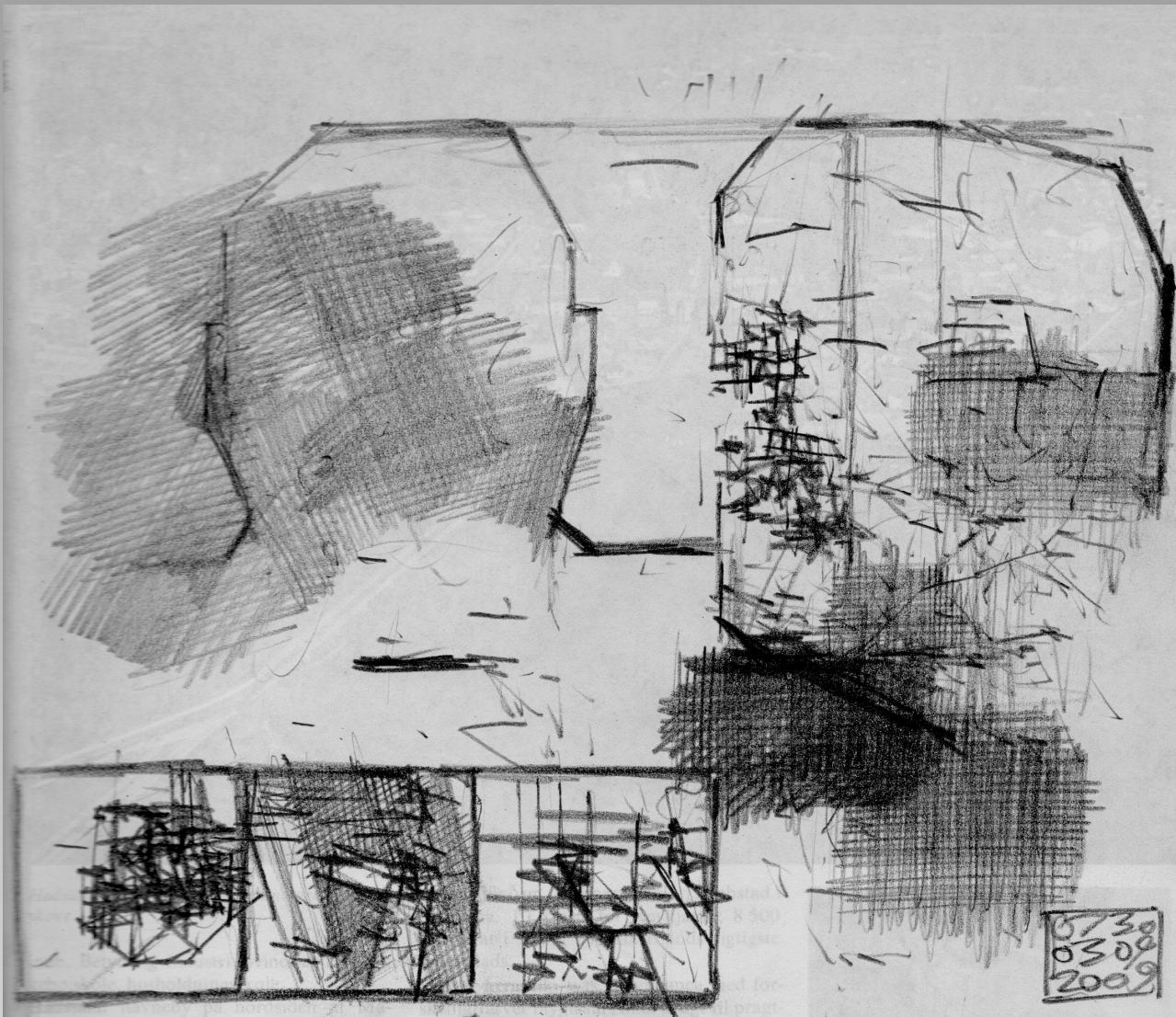

Illustration: Gert Hansen

VALG OG BRUG AF METODER I HVERDAGEN:

**Livshistoriefortælling fra et
socialpsykiatrisk perspektiv**
af Jens Bækdal

Dialog om borgernes håb og drømme
af Tina M. Pedersen

**Borgerens stemme i klassen og ved katederet:
En recovery skole**
af Niels Laurs Pedersen & Lone Petersen

Samtaleteknologiernes dilemmaer og muligheder
af Marianne Secher